

ЖЕНСКО СДРУЖЕНИЕ „ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА“

гр.Силистра, п.к.283, тел/факс: 086 820 487
e-mail: ckpdn_ss@abv.bg; www.ekaravelova.org

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

„СКРИТИ ПРЕД ОЧИТЕ НИ“

Програма за работа с подрастващи, насочена към развитие на знания, нагласи, убеждения и ценности за ранна превенция и защита от домашно насилие

Силистра, 2017 г.

Настоящата програма е разработена по проект «Изпълнение на държавната политика по проблема «домашно насилие» чрез Център за консултиране и превенция от домашно насилие Силистра», финансиран със средства от държавния бюджет, чрез Министерството на правосъдието на Република България.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. УВОД	- стр. 3
2. АНАЛИЗ НА СИТУАЦИЯТА	- стр. 3
3. КАКВО МОЖЕМ ДА ПРАВИМ В КЛАС КАТО ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО?	- стр. 4
4. ТЕМА 1 – Обща информация по проблема „домашно насилие“	- стр. 7
5. ТЕМА 2 – Фази на домашното насилие	- стр. 10
6. ТЕМА 3 – Тормоз и контрол	- стр. 14
7. ТЕМА 4 – Домашното насилие над деца	- стр. 18
8. ТЕМА 5 – Типове домашно насилие над деца	- стр. 21
9. ТЕМА 6 – Какво да предприемем, ако сме свидетели или обект на домашно насилие?	- стр. 28
10. ЗА ВАС, УЧИТЕЛИ	- стр. 33
11. ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА	- стр. 35

УВОД

Домашното насилие е явление, което често остава скрито. То е свързано с посегателство върху честта, достойнството, телесната неприкосновеност. Разработената програма предоставя инструментариум и има за цел да подпомогне работата на педагозите, като дава информация за същността, динамиката и последиците от домашното насилие. В нея домашното насилие се разглежда в най-общ план, като фокусът попада върху домашното насилие над деца и подрастващи, ефекта от него върху развитието им и възможности за превенция.

Програмата е насочена към развитие на знания, нагласи, убеждения и ценности за ранна превенция и защита от домашно насилие. Тя включва различни методи за работа с децата в училищата, съобразени с особеностите на възрастта и пола – лекционна част, казуси, ролеви игри, интерактивни уроци и тренинги. Предложеният инструментариум позволява превъплъщаване в житейски роли, като участващите имат възможност да съпреживеят и да си въздействат чрез емоции, въображение и мисли. Децата, станали неволни жертви на домашно насилие, имат възможност да изразят и анализират своите чувства на доверие, обида, обич, гняв, агресия и др. Успоредно с това имат възможността да се запознаят с поведенчески модели за справяне в различни житейски ситуации.

АНАЛИЗ НА СИТУАЦИЯТА

Независимо от ускорената модернизация и промени в културните и социални системи, в семейно-битовата сфера властват норми и ценности от вече изминали етапи на обществено развитие. Домашното насилие е социален феномен, който присъства в света и има своя същност, смисъл и цели. Домашното насилие няма географски и психологически граници. То се среща във всички социални, икономически, културни и възрастови групи. Домашното насилие не е ограничено до отделния индивид или група. То е масово явление, срещу което никой не е застрахован.

Темата за домашното насилие се обсъжда открито в нашето общество отскоро. Причините за дългото обществено „мълчание“ се дължат на факта, че извършителят най-често е член на семейството, както и на разбирането, че насилието е личен проблем на жертвата. Тази нагласа бавно се променя с целенасочените усилия на специалистите, които работят със семействата и които често първи се сблъскват с признаците на насилие – психолози, лекари, социални работници, педагози.

Домашното насилие възниква в семейството: то се среща по-често като насилие от страна на мъжа върху жената, но може да се „разшири“ и върху детето в семейството, върху възрастните родители или други членове

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

на разширеното семейство. Възможно е насилниците да са и жени. Насилието може да остане дълго време скрито, поради заплахата от ново насилие, поради чувство на вина и срам или поради усещането за безизходица на жертвата.

Веднъж, след като насилието стане част от живота на семейството, то може да се разпространи през поколенията и да повлияе върху взаимоотношенията на децата, когато те станат възрастни, а в последствие и върху живота на техните деца. Така един акт или продължаващо поведение на насилие повлиява не само на живота на жертвата, но постепенно започва да атакува ценностите на социалната система.

Децата често стават жертва на насилие, поради своята незрялост и неопитност. Безспорно е, че родителите носят първостепенна отговорност за тяхното отглеждане и развитие. От основно значение са семейните ценности и модели на поведение, сред които децата израстват. Определящо при възпитанието е отношението и вниманието, което децата получават от родителите си, условията, в които се развиват. Редица изследвания сочат, че децата, които са били подлагани на насилие в семейството си, проявяват насилие както в детството си, така и след навършване на пълнолетие, като излагането на насилие увеличава риска от последваща виктимизация. Не са малко родителите, които срещат трудности в процеса на отглеждане и възпитание на децата си и за тях е изключително важно да получават помощ и подкрепа чрез информирание, консултиране и съдействие, с цел предотвратяване на евентуално насилие върху детето. Държавата, чрез съответните институции, трябва да предприема подходящи стъпки, за да подкрепи родителите при изпълнението на техните отговорности.

Изключително важна е и ролята на училището, където детето прекарва голяма част от времето си. Често учителите са първите, които могат да забележат симптомите на преживяното насилие. Не случайно в етичния кодекс на работещите с деца, който е неотменна част от длъжностните им характеристики, една част от моралните отговорности към детето са свързани с познаване на симптомите на насилие над него, както и познаване и спазване на законите и процедурите, защитаващи го от насилие.

Заобикалящата среда се отразява върху развитието и благосъстоянието на децата. Насилието е част от заобикалящата ни действителност. Превенцията на всички форми на насилие трябва да е една от приоритетните области в държавната политика, свързана със закрилата на децата.

**КАКВО МОЖЕМ ДА ПРАВИМ В КЛАС КАТО
ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО?**

Предложеното в тази програма лесно може да стане част от учебната програма или извънкласната дейност. Можете да използвате толкова от нея, колкото намерите за необходимо. Можете свободно да изберете най-

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

подходящите за Вашите ученици упражнения, в зависимост от тяхната възраст, зрялост и чувствителност към проблема «домашно насилие».

Важно: Интерактивните упражнения помагат на учениците да:

- ⇒ развият самореклексия и емпатия;
- ⇒ разпознават видовете насилие, разграничават ролите и динамиката в дадена ситуация на насилие;
- ⇒ разбират потенциалните последици от насилието;
- ⇒ се спират на ефективни и обосновани реакции срещу насилието, с фокус върху важната роля на страничните наблюдатели;
- ⇒ прилагат умения за търсене на помощ, предпазване от и намеса за справяне с домашното насилие;
- ⇒ подкрепят и работят за създаването на спокойна атмосфера, без насилие и позитивен климат в цялото училище. Груповата работа на учениците не само насърчава пасивното мнозинство да спре да приема пасивно насилието, но и активно да подкрепи жертвите и да намали последициите от него.

Основни правила.

Изработват се съвместно с учениците в първия урок по програмата. Важно е в началото на всяко следващо упражнение да напомнят за тях.

Загряване.

Това са полезни игри, които служат за създаване на позитивна атмосфера в класа/групата в началото на часа или за кратка почивка, когато нивото на енергия падне твърде ниско. Те помагат на учениците да се отпуснат, да се забавляват и да възстановят близостта помежду си. Помолете учениците да предложат игри, които да споделят с групата.

Брейнсторм (мозъчна атака).

Техниката често се използва в големи групи с цел бързо набиране на много идеи по дадена тема/въпрос. Докато се трупат идеите, никой няма право да дава оценка за отговорите на другите. Всичко се записва върху флипчарт или на дъска с тебешир, за да се вижда от цялата група. Натрупването на идеи насърчава учениците да разгледат въпроса от различни ъгли.

Групови дискусии.

Провокират реакции по определена тема и пораждаат множество удобни моменти за предаване на знания или коригиране на невярна информация. Ефективността им често зависи от използването на отворени въпроси, при които отговор с „да“ или „не“ не е достатъчен, както и от фокусирането върху отделни мисли и впечатления на учениците.

Казуси или истории.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

Този метод включва представянето и анализа на инцидент, история или сценарий, който се е случил или би могъл да се случи. Той трябва да е прост и основан на факти. Обсъждането на казуси/истории в групи дава възможност на всеки ученик да участва активно и да помисли какво би могъл да направи, ако самият той се озове в подобна ситуация. Разискването на казуси развива аналитичните умения при решаване на проблеми и вземане на решения.

Разиграване на роли.

Ефикасен метод за моделиране и прилагане на практика на нови умения в една безопасна и оказваща подкрепа среда. Тъй като разиграването на роли е много емоционално занимание, особено важно е да се подчертае, че участниците играят своите герои, а не себе си. Ролевите игри позволяват да се преживее реална ситуация без реален риск. Питайте дали има желаещи да изиграят съответния герой и въведете следните основни правила:

- ⇒ Не трябва да разкриват лична информация, която им е неудобно да споделят;
- ⇒ Не са позволени физически контакт или груби думи;
- ⇒ Актьорите не бива да използват реални имена. Ако учениците започнат да се разсейват или отвличат, преустановете разиграването и им припомнете основните цели и правила.

Оценка и обратна връзка.

Това е моментна снимка на възгледите и мнението на учениците за всяко упражнение. Най-удобният начин за оценяване на упражненията е да имате изработен формуляр за бърза и анонимна обратна връзка, който участниците попълват през последните пет минути от упражнението (пример на такъв формуляр е приложен в оценката на ТЕМА 1).

Внимание!

Внимавайте за въпроси и казуси, които могат да разстроят децата. Възможно е някой деца да имат личен опит с домашното насилие, да изпитват страх, вина, никога да не са говорили за това, поради неудобство.

ТЕМА 1: ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ПО ПРОБЛЕМА «ДОМАШНО НАСИЛИЕ»

ФИШ ЗА УЧИТЕЛЯ

Цели:

1. Запознаване с феномена «домашно насилие» и видовете домашно насилие;
2. Засилване на уважението към правата на човека и развиване на чувство за самоуважение и уважение към другия;
3. Стимулиране на положителни преживявания, нагласи и поведение, чрез упражняване правата на детето, които водят до зачитане правата на другите.

Времетраене: 1 учебен час

Необходими материали: Бели листи, постер, флумастери

Съдържателна интерпретация:

Световната здравна организация определя домашното насилие като преднамерено използване на физическа сила или власт срещу друго лице или група хора, което води или има голяма вероятност да доведе до нараняване, смърт, психологична травма, неправилно развитие или депривация.

Домашното насилие включва контролиращо поведение, което поставя другия в подчинена позиция. То може да включва контрол над ежедневието на член на семейството, ограничаване на свободата му, заплахи към него или към обичани от него роднини, приятели, както и използване на детето като средство за тормоз над партньора.

Разгледано в исторически аспект, домашното насилие винаги се е свързвало с насилие на физически по-силния над физически по-слабия член от семейството. Жените и децата съставляват основната уязвима група по отношение на домашното насилие и до днес. Все по-често се среща и насилие над възрастни хора от страна на техните деца или други роднини. Важно да се спомене, че децата се явяват жертви на насилието, дори то да не е пряко насочено към тях. Ефектът върху психиката и развитието им е също толкова голям, колкото и в случаите, в които те са само свидетели на прояви на агресия у дома.

Съществува взаимовръзка между домашното насилие и училищния тормоз. Децата, които тормозят други деца, обикновено страдат от несигурност, страх и емоционални травми, на които не се обръща адекватно внимание в семейството. Липсата на топлина между родителите или родителите и децата, прилагането на каквото и да е насилие вътре в семейството, в съчетание с липса на ясни и устойчиви правила, могат да

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

допринесат за влизането в ролята на насилник. Прекалено покровителственото отношение на родителите, от друга страна, може да увеличи риска децата им да се превърнат в обект на тормоз.

Въведение в програмата:

1. Представяне на темата – с няколко думи опишете каква е темата на настоящия урок, каква е неговата продължителност и начина, по който ще се работи.

2. Загряване (мозъчна атака) – помолете децата да изброят правила за спазване в рамките на урока, които да запишет на постер. (Може да дадете пример – изключване на телефона, уважение към другите, изслушване и т.н.).

3. Въвеждане на понятието «домашно насилie» – запишете на постер «домашно насилie». Накарайте децата да напишат по 1 – 2 думи, с които свързат понятието „домашно насилie” на бял лист. Помолете ги да смачкат на кълбо листа и да се замерят с него (като игра със снежни топки). Всяко дете трябва да има поне по 1 лист. Нека всяко дете да прочете думата или думите, които е открило на листа. Запишете всяка прочетена дума на дъската.

4. Изясняване на понятието «домашно насилie» и видове насилie – пресъздайте пред децата възможно най-близо до техния език формулираното от Закона за защита от домашно насилie определение:

«Домашно насилie е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилie, както и опитът за такова насилie, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство. За психическо и емоционално насилie върху дете се смята и всяко домашно насилie, извършено в негово присъствие».

5. Мозъчна атака – накарайте децата да предложат асоциации за родствена връзка – съпрузи, съжителители, деца (включ. пораснали деца), родители, осиновители, приемни семейства. Записвайте отговорите на постер.

6. Изясняване на понятията „извършител на насилie” и „жертва на насилie” - накарайте децата да предложат асоциации за извършител и жертва. Записвайте отговорите на постер.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

7. Оценка и обратна връзка – най-удобният начин за оценяване на упражненията е да имате изработен формуляр за бърза и анонимна обратна връзка, който децата да попълнят в последнит 5 минути на часа.

Образец на формуляр:

Хареса ми	Чувствам се ....
Научих че	Бих променил/а ...

ТЕМА 2: ФАЗИ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

ФИШ ЗА УЧИТЕЛЯ

Цели:

1. Запознаване с фазите на домашно насилие;
2. Повишаване на чувствителността и емпатията към децата, които може да бъдат подложени на насилие;
3. Изграждане на реалистична представа в децата, относно опасността от домашното насилие;
4. Изграждане на нагласа на нетърпимост към насилието.

Времетраене: 1 учебен час

Необходими материали: Постери, флумастери, разработен казус, формуляр за обратна връзка

Съдържателна интерпретация:

Домашното насилие е циклично явление и се отличава с последователни във времето и повтарящи се фази.

Фази на домашното насилие

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

В самото начало партньорската връзка се характеризира със силна емоционална привързаност и поддържане на интензивен и близък контакт. Често двойките, засегнати от домашно насилие, се обвързват прибързано, въпреки наличието на индикатори за насилническо поведение (прояви на силна ревност, обсебване, данни за упражняване на насилие в предходни връзки, агресивност след употреба на алкохол и др.). Продължителността на всеки стадий и тяхната периодичност варират, като в началото на връзката най-често трае фазата на меден месец. С течение на времето продължителността ѝ намалява за сметка на фазата на интензивно насилие.

По време на първата фаза (фазата на нарастване на напрежението), се случват незначителни актове на насилие и нараства напрежението между партньорите. Фазата на вербална агресия се характеризира с ескалация на напрежение между партньорите, чести конфликти, съчетани с гневни реакции към незначителни поводи и заплахи за насилие. В основата на насилническото поведение лежи потребността от власт и контрол и насилникът използва всички средства и методи в тази посока. Фазата на вербалната агресия се характеризира с психическо насилие – унижения, заплахи, обиди, шантаж, контрол върху социалните контакти и личните вещи, финансов контрол, прояви на силна ревност. Това взаимодействие създава напрежение, тревожност и страх у жертвата, която усеща прехода към фазата на физическото насилие.

Пострадалите могат да излязат от тази ситуация по различни начини: могат да отричат наличието на самия факт на насилие или да сведат до минимум неговото значение (“Можеше да е по-зле, това все пак е само една синина”). Жертвите на насилие оправдават жестокостта и дори защитават такова поведение у членовете на семейството и другите хора.

Втората фаза се характеризира с интензивно насилие. Към края на първия стадий се губи контрол над процеса. Нападащият не е способен да управлява своето деструктивно поведение. Основната разлика между първата и втората фаза е в това, че двете страни осъзнават, че ситуацията е излязла извън контрол. Тази фаза е свързана с инцидент, който обикновено води до физически наранявания и видими следи от насилието, въпреки че опитните насилници знаят как да нанасят побой, без да оставят видими белези. След физическото насилие, част от пострадалите търсят помощ от близки, полиция или специализирана служба, но по-големият дял от случаите показва пасивно поведение на жертва, обяснимо с преживяванията за срам, страх и вина. Децата също могат да станат обект на насилие в тази фаза - като свидетели или пряко в опит да защитят обекта на насилие.

Интензивното физическо насилие е последвано от третата фаза - „меден месец“. В тази фаза извършителят изразява съжаленията за случилото се, разкайва се, прави обещания за промяна на агресивното си поведение. Често физическата агресия е последвана от жест на внимание и грижа. Във фазата на „меден месец“ домашните насилници променят отношението си, стават любвеобвилни, поднасят цветя и подаръци. Тези

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

жестове подхранват надеждата на жертвата за промяна на ситуацията. В резултат на емоционални и икономически причини жертвите на насилие често оттеглят молбите си за защита от съда или отказват помощта на близките си. Третата фаза (меденият месец) носи със себе си период на необичаен покой и любов, внимание и дори - покаяние.

Жестокостта се заменя от уверение, че насилието никога повече няма да се повтори и молба за прошка. Жертвите искат да вярват, че с кошмара ще бъде приключено завинаги. Но тези взаимоотношения приключват и се преминава към фазата на нарастване на напрежението и нов цикъл на насилие.

Нерядко жертвите не разбират източника на немотивираната жестокост и започват да обвиняват себе си, да търсят причините за насилието в себе си. Пренасянето на вината от насилника към жертвата се нарича “осъждане на жертвата”. В тези случаи пострадалите започват доброволно да се изолират, страхуват се от ревност и демонстрират пълна подчиненост и преданост към извършителя или се срамуват от себе си и своите семейни взаимоотношения.

Упражнения в класната стая:

1. Загряване – накарайте децата да се хванат за ръце в кръг, заедно с вас. Подайте началото на вълна от лявата си ръка, която децата да поемат и предадат нататък, докато вълната стигне до вашата дясна ръка.
2. Припомняне на правилата (прочит от постера, изработен в първия час по темата) – добре е децата сами да изчетат правилата.
3. Утвърждаване на наученото в рамките на Тема 1 (мозъчна атака, прочит на постера от първия час по темата).
4. Ролева игра – казус, свързан със ситуация на насилие и фазите на домашно насилие. За да се вместите във времевата граница от 1 учебен час, подберете само една група за разиграването на казуса. Помолете останалите деца от класа да наблюдават внимателно.

Казусът може да е със ситуация на повторяемост:

- Първи ден – усмивка
- Втори ден – заяждане
- Трети ден – блъскане
- Четвърти ден – усмивка, цветя
- Пети ден – обиди и гневни погледи, заплахи
- Шести ден – удари, събаряне на земята ....

Въпроси за размисъл

- ⇒ Какво беше усещането да играеш ролята на жертва?
- ⇒ Как се чувстваше в ролята на извършител?
- ⇒ Как се чувствахте като свидетели на домашно насилие?

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

- ⇒ Как се чувствахте като странични наблюдатели?
- ⇒ Как смятате, че е необходимо да се развият взаимоотношенията в семейството от ролевата игра?
- ⇒ Как бихте искали да се отнасят към вас родителите ви?
- ⇒ Как вие се отнасяте към тях?
- ⇒ Правеше ли ви впечатление различното отношение на извършителя към жертвата?

1. Изясняване фазите на насилието – обяснете на децата по възможно най-достъпния за тях език фазите на домашното насилие и обстоятелството, че меденият месец не расте, ако не се вземат мерки и не се предприемат действия навреме.

2. Обратна връзка – може да използвате приложения към ТЕМА 1 формуляр

ТЕМА 3: ТОРМОЗ И КОНТРОЛ

ФИШ ЗА УЧИТЕЛЯ

Цели:

1. Разпознаване методите, използвани от извършителя на насилие за реализиране на тормоз;
2. Запознаване на децата с позитивните взаимоотношения на равнопоставеност;
3. Повишаване на чувствителността на децата към насилието и изграждане на нагласа на нетърпимост към насилието;
4. Засилване на уважението към правата на човека и развиване на чувство за самоуважение и уважение към другия.

Времетраене: 1 учебен час

Необходими материали: Постер, флумастери, снимки, формуляр за обратна връзка

Съдържателна интерпретация:

Домашното насилие е деструктивна форма на комуникация между членовете на семейството. Насилническият модел на взаимоотношения най-често се възприема и копира от децата-жертви или свидетели на явлението. Те възпроизвеждат модела в отношенията със своите връстници, на по-късен етап в интимните връзки, и го пренасят в собственото си семейство. Често момчета, израснали в семейства с домашно насилие, израстват като мъже, които проявяват агресия спрямо по-слабите, въпреки преживяната болка и страдание в детството. Момчетата от своя страна са предразположени към въвличане в интимни връзки, характеризирани от насилие и отношение «власт-подчинение», в които да се превърнат в обект на насилие.

Методи за контрол върху жертвата:

⇒ **Използване на принуда и заплахи** – заплашва, че ще я нарани; заплашва че ще се самоубие; кара я да се откаже от подадени обвинения; напомня ѝ, че притежава оръжие, връзки и др. средства за упражняване на власт;

⇒ **Икономическа злоупотреба** – не позволява на партньора си да работи или да се задържи на работното място; принуждава го да му дава парите си; не дава достъп до общите доходи;

⇒ **Емоционална злоупотреба** – унижение; оскърбление; ругаене; предизвиква чувство за срам; манипулиране;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

⇒ **Омаловажава, отрича, обвинява** – омаловажава насилието и пренебрегва безпокойството на жертвата по съществуващия проблем; отрича побоя; обвинява я, че го провокира;

⇒ **Използва мъжката привилегия** на патриархалното възпитание – третира я като слугиня; взема сам всички важни решения; той определя ролята на мъжа и ролята на жената;

⇒ **Използва сплашване** – заплашва, че ще се самоубие; подтиква към извършване на престъпление, след което заплашва да я издаде; демонстрира какво ще и се случи, използвайки жестокост върху животни и др.

⇒ **Използва изолация** – контролира всичките действия на жертвата; решава вместо нея с кого да се среща и разговаря; ограничава контактите ѝ; оправдава това с ревност;

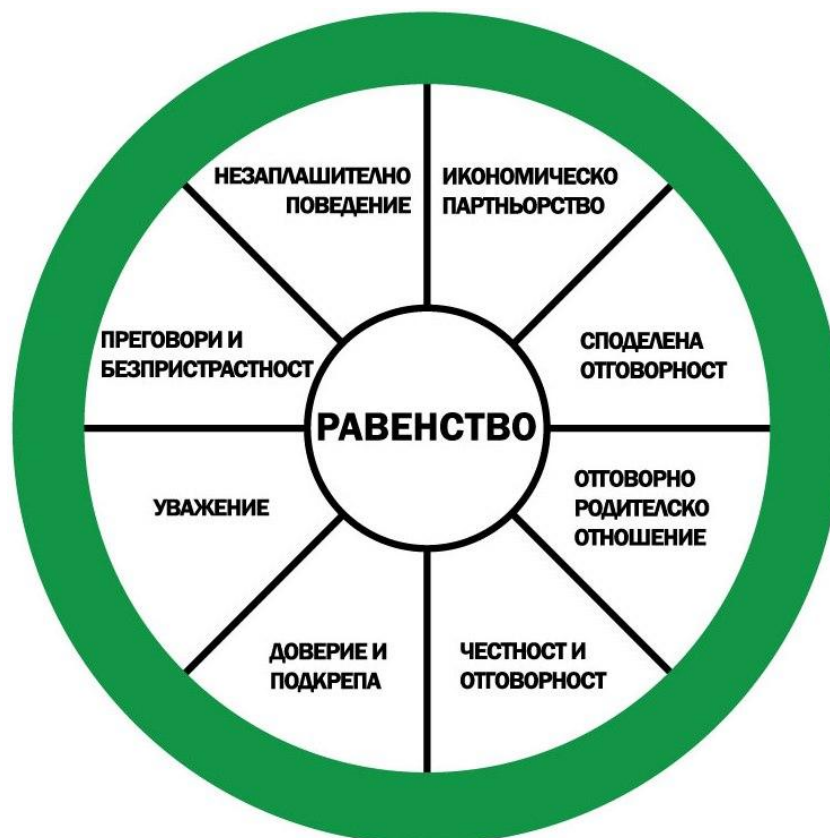
⇒ **Използва децата** – кара я да се чувства виновна спрямо децата; заплашва с лишаване от родителски права, в случай на раздяла; използва децата като средство за изнудване;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

Позитивни модели на взаимоотношения:

- ⇒ **Незаплашително поведение** – беседват; помагат си взаимно, за да се чувстват сигурни и психически стабилни;
- ⇒ **Икономическо партньорство** – вземат съвместни решения, относно семейните финанси;
- ⇒ **Преговори и безпристрастност** – търсене на правилно решение при евентуален конфликт;
- ⇒ **Отговорно родителско поведение** – разпределят родителските си задължения; дават добър пример на децата си, без да прилагат насилие;
- ⇒ **Споделена отговорност** – справедливо разпределят задълженията и работата; вземат съвместни семейни решения;
- ⇒ **Уважение** – вслушват се в партньора си; не се обвиняват взаимно; имат емоционална връзка; отнасят се с уважение към мнението на другия;
- ⇒ **Честност и отговорност** – носят отговорност за действията си; признават грешките си; открити и искрени са помежду си;
- ⇒ **Доверие и подкрепа** – уважават взаимно правото си на собствен живот, собствени възгледи, чувства, приятелства; имат си доверие и се подкрепят;

Упражнения в класната стая:

1. Загряване – разпръснете на пода снимки с позитивни послания (пейзажи, животни и др., по ваша преценка). Накарайте децата да изберат по една снимка. Вие също изберете една. Споделете с децата защо сте избрали снимката и как се чувствате в момента. Помолете всяко от тях да направи същото.
2. Припомняне на правилата (прочит от постера, изработен в първия час по темата) – добре е децата сами да изчетат правилата.
3. Утвърждаване на наученото в рамките на Тема 1 и 2 (мозъчна атака, прочит на постерите от предните часове по темата).
4. Мозъчна атака – залепете на стената предварително подготвен постер, разделен на две графи (виж табличката, която следва). Помолете децата да споделят какво, според тях, представляват контрола и тормоза. Записвайте всички отговори на постера. След това, помолете децата да предложат модели на взаимоотношения, свързани с разбирателство и любов. Отново запишете всички отговори.

Контрол и тормоз	Любов и разбирателство

5. Изясняване на децата защо насилническият модел (на власт и контрол) във взаимоотношения е неприемлив и защо е необходимо да следват и подкрепят модела на равенство във взаимоотношенията (не само в семейството, а и в социалната среда – училище, приятелски кръг и т.н).
6. Обратна връзка - може да използвате приложения към ТЕМА 1 формуляр.

ТЕМА 4: ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА

ФИШ ЗА УЧИТЕЛЯ

Цели:

1. Повишаване чувствителността и емпатията към пострадалите от насилие;
2. Изграждане на реалистична представа в децата, относно опасността от домашното насилие;
3. Засилване на уважението към правата на човека и развиване на чувство за самоуважение и уважение към другия;
4. Изграждане на нагласа на нетърпимост към насилието.

Времетраене: 2 последователни учебни часа

Необходими материали: Постери, флумастери, разработени казуси, формуляр за обратна връзка

Съдържателна интерпретация:

Тормозът над дете се определя като акт, който оказва вреда на детето. Децата рядко са жертва само на един вид насилие, продължаващо във времето. Това е всеки вид свръхконтролиращо, заплашващо, агресивно поведение над детето. В тези случаи насилници могат да са както мъже, така и жени.

За едно дете е еднакво травматично да бъде жертва или свидетел на насилие. Всяко системно насилие води до това, че в жертвата и свидетеля се развива посттравматично стресово разстройство.

Насилието между партньорите често е описвано като невидимо, понеже, обикновено, е скрито зад стените на дома. То обаче не остава скрито за децата в семейството. Те чуват и виждат своите родители, възрастните, които те обичат и от които зависят - да пищят от страх, да треперят от ужас, да ридаят сърцераздирателно от болка. Може също така да видят кръв, последствията от побоя и др. Някои наблюдават изнасилване или дори убийство. Тези деца често показват признаци на травма. Партньорското насилие обаче често нанася много по-дълбоки поражения, тъй като семейните отношения имат изключително голямо влияние върху развитието на децата.

Децата, свидетели на насилие, преживяват болезнено отношенията между родителите си и често се възприемат като отговорни за конфликтите между тях. Не са изключение случаите, при които децата поемат ролята на „защитник“ и се опитват да предпазят майката в момент на побоя. Присъствието на децата на сцени на домашно насилие нанася тежки психически травми и трябва да се полагат максимални усилия за предотвратяване на повторно въвличане в подобни семейни конфликти.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

В семействата, засегнати от домашно насилие, са нарушени условията за удовлетворяване на фундаменталните потребности на детето - потребността от сигурност и обич. Могат да се очертаят следните основни взаимодействия, които се определят като насилствени по отношение на децата:

- ⇒ Насилие между родителите, рефлектиращо върху децата. Тези взаимоотношения нанасят преди всичко психическа травма;
- ⇒ Насилие, насочено директно към децата, посредством което се избягват директните конфликти между родителите;
- ⇒ Насилие на майката върху децата, като “компенсация” на насилието, упражнявано върху нея от страна на съпруга;
- ⇒ Насилие на децата едно спрямо друго или спрямо деца, извън семейството, като копиране отношенията на родителите.

Децата са най-уязвимите членове на семейство, функциониращо в климат на насилие. Те могат да бъдат обект на агресията и на двамата си родители, както и на други възрастни, полагащи грижи за тях. Малтретиращият контекст води до смяна на ролите в семейството. Родителите очакват детето само да разчита техните изисквания, които най-често са нереалистични и несъобразени с възрастта и етапа на развитие на детето. То често е поставено в ситуация само да удовлетворява собствените си потребности, но и да изпълнява функцията на „защитник” спрямо потърпевшия родител. Децата обект на родителска агресия формират ниска самооценка и развиват склонност към изграждане на отношения на неравнопоставеност с връстници, а на по-късен етап с представители на противоположния пол.

Преживяният опит на насилие учи детето да извършва това насилие по отношение на по-слаби и беззащитни. Много възрастни насилници в детството си са били жертва на насилие. Пасивният свидетел на насилие също изпитва негативните последици от този опит. Най-тъжното следствие е усещането за беззащитност. Непреодолима, безнадеждна беззащитност. Последствията - примиряване и поява на покорна жертва или яростен протест и поява на агресивен насилник. Първият опит за насилие в този случай обикновено се извършва по отношение на този, който е измъчвал жертвата пред очите на детето. Познат сюжет – синът набил, осакатил, убил бащата, който години наред е преследвал и мъчил майката.

Упражнения в класната стая:

Първи час по темата:

1. Загряване – съберете децата в кръг. Накарайте ги едно след друго да кажат на детето в дясно от него с какво цвете го оприличават. Добре е вие също да се включите.
2. Припомняне на правилата – добре е децата сами да изчетат правилата.
3. Утвърждаване на наученото в рамките на Тема 1,2 и 3 - мозъчна атака, прочит на постерите от предните часове по темата.

4. Ролева игра – разделете децата на 3 групи (може да направите това като ги накарате да се преброят от едно до три и обособете групите според цифрата). Раздайте казус на всяка от групите с указаниято да подготвят кратка сценка по казуса. Дайте на децата 15 минути за подготовка, като ги напътствате, ако имат притеснения и срещат трудности.

Казус 1 Ситуация на домашно насилие в семейство с две деца – момиче и момче;

Казус 2 Ситуация на домашно насилие в семейство на млад мъж, който е бил обект на насилие в детството си – агресия спрямо родителите;

Казус 3 Ситуация на домашно насилие в семейство на млада жена, която е била обект на насилие в детството си – агресия спрямо нея от страна на съпруга ѝ. В семейството има дете от мъжки пол на 10 г. Детето проявява неуважение и агресия към майката, имитирайки своя баща. Жената е бременна.

Забележка: В края на часа информирайте децата, че в следващия час ще имат време (до 10 минути) да представят своите драматизации, поради което в междучасието биха могли да продължат с подготовката.

Втори час по темата:

5. Ролева игра – помолете децата да представят своите драматизации, като преди стартирането им, говорител на всяка група да изчете казуса. Докато всяка група представя своята сценка, обърнете внимание на останалите деца да следят историята. След представяне на трите групи, накарайте децата да споделят какво им е направило впечатление. Записвайте отговорите им на постер.

6. Изясняване на децата защо възприемането модела на поведение – било то на жертва или извършител, е рисков и защо е необходимо да следват и подкрепят модела на равенство във взаимоотношенията (не само в семейството а и в социалната среда – училище, приятелски кръг и т.н. Наблегнете на обстоятелството, че имат възможност за избор!).

В края на часа дайте на децата задача за домашна работа – да разработят есе под мотото: «ДОБРОТО ЛЕКУВА СЪРЦЕТО, ЗЛОТО РАНЯВА ТЯЛОТО И ДУШАТА»

7. Обратна връзка - може да използвате приложения към ТЕМА 1 формуляр

ТЕМА 5: ТИПОВЕ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА

ФИШ ЗА УЧИТЕЛЯ

Цели:

1. Информирание на децата, относно видовете домашно насилие;
2. Повишаване на чувствителността и емпатията към децата, които може да бъдат подложени на насилие;
3. Създаване на предпоставки за превенция на насилието;
4. Изграждане на нагласа на нетърпимост към насилието.

Времетраене: 2 последователни учебни часа

Необходими материали: Постер, флумастери, разработени казуси, формуляр за обратна връзка

Съдържателна интерпретация:

Типовете домашно насилие над деца са класифицирани най-общо по следния начин:

1. Сексуален тормоз;
2. Физически тормоз;
3. Неглижиране;
4. Емоционален тормоз.

За децата и подрастващите, свидетели на домашно насилие, съществува риск да се превърнат в жертви на всеки тип насилие. Това се случва като:

- ⇒ Вижда насилие у дома;
- ⇒ Чува от съседната стая;
- ⇒ Бива наранен, стоейки близо или опитвайки да спре насилието;
- ⇒ Вижда член на семейството наранен, в следствие на скандал.

Забележка: Подрастващите могат да не осъзнават, че това, което се случва, е домашно насилие. Дори в случаите, когато са наясно със случващото се, те могат да не потърсят помощ от чувство на срам, страх или вина или защото приемат тези взаимоотношения за нормални.

Признаци, индикатори и последствия от домашното насилие:

В повечето случаи е трудно да се каже категорично, че това, което се случва с детето, е домашно насилие. Въпреки това, у деца, които са свидетели на домашно насилие, може да се наблюдава:

- ⇒ Агресивно поведение;
- ⇒ Антисоциално поведение;
- ⇒ Депресия и тревожност;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

⇒ Лоши оценки и/или лоша адаптация в училищната среда.

Ефектът от домашното насилие върху децата често е подценяван от родителите им. Въпреки това, вредата, която нанася, е призната от българското законодателство. Тази вреда повлиява целия живот на детето и крайна мярка за предпазването му е извеждането му от семейната среда.

Няма един единствен признак, по който да можем категорично да заявим наличието на домашно насилие. Всички наши съмнения и възможни индикатори следва да се разглеждат в контекста на цялостното поведение и състояние на детето.

1. Физическо насилие - определя се като целенасочено нанасяне на физическа вреда над детето. Това включва причиняване на синини, счупвания, изгаряния, порязвания и т.н. Важно е да се отбележи, че това не е инцидентен акт. Децата, които са обект на физическо насилие, най-често биват ритани, тровени, изгаряни с цигари, удряни, замеряни с различни предмети, душени и т.н. Често родителите измислят различни причини за нараняванията на децата, като непохватност, болест, даване на лекарства по грешка. Ефектите от физическото насилие над деца са многобройни, като нерядко се стига и до смърт на детето.

Признаци, индикатори и последици от физическото насилие:

Синините и фрактурите не са задължително знак за домашно насилие. Ако детето често има наранявания, при които се наблюдава конкретен модел и системност или обяснението не пасва на нараняването, тогава би следвало да се предприемат мерки за изясняване на случая.

Физическите симптоми включват:

- ⇒ Синини от удар по всяка част на тялото;
- ⇒ Рани от самозащита, най-често по ръцете и краката;
- ⇒ Хематоми;
- ⇒ Натъртвания по главата;
- ⇒ Подпухнали очи;
- ⇒ Следи от отскубване на коса;
- ⇒ Изгаряния с ясна форма/ напр. от цигара/;
- ⇒ Изгаряния по тялото от различни течности или химикали;
- ⇒ Следи от хапане;
- ⇒ Фрактури или счупени кости / най-често по ребрата, ръцете и краката/;
- ⇒ Множество фрактури в различен етап на заздравяване;
- ⇒ Признаци на натравяне, като повръщане, треска, сънливост.

Децата, обаче, страдат от ефекта на физическо насилие дълго след зарастване на раните им. В дългосрочен план ефектите от физическия тормоз включват:

- ⇒ Лошо физическо и психическо здраве;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

- ⇒ Лоши резултати в училище;
- ⇒ Криминални прояви;
- ⇒ Депресивни разстройства;
- ⇒ Тревожни разстройства;
- ⇒ Хранителни разстройства;
- ⇒ Злоупотреба с алкохол и наркотици;
- ⇒ Опити за самоубийство;
- ⇒ Рисково сексуално поведение.

2. Сексуално насилие - едно дете бива жертва на сексуално насилие тогава, когато то е принудено да участва в сексуални действия. Това може да бъде както чрез пряк физически контакт, така и чрез интернет. Понякога детето дори може да не разбере, че това, което се случва с него, е злоупотреба.

2.1. Прякото сексуално насилие може да включва интимно докосването по която и да е част на тялото на детето, независимо дали то е облечено. Като пряко сексуално насилие се определя не само изнасилването, а и проникването с различни предмети, принуждаването или окуражаването на детето да участва в сексуални действия, както и принуждаване или прилъгване на детето да сваля дрехите си, да се докосва или да докосва друг човек в сексуален контекст.

2.2. Непрякото сексуално насилие включва показване на детето снимки или видео с порнографско съдържание, принуждаване на детето да се снима, водене на разговори със сексуално съдържание, разпространение на снимки или сексуална експлоатация на детето. Макар да е трудно да се направи статистика, по груби данни 1 на всеки 20 деца става жертва на сексуално насилие. То съсипва детството, а ефектите му могат да дават отражение през целия му живот.

Признаци, индикатори и последствия от сексуалното насилие:

Деца, които са жертви на сексуален тормоз, изпитват широка гама от симптоми. Въпреки тежестта на физическите симптоми, ефектите върху емоционалното и психологическото състояние на детето са тези, които в дългосрочен план причиняват най-много вреда.

В неврологичен аспект сексуалното насилие може да даде отражение върху функционирането на нервната система, като включва дисоциация, увреда на паметта, редуциране на социалното функциониране и посттравматично стресово разстройство:

- ⇒ Самонаранявания, опити за самоубийство, ниска самооценка;
- ⇒ Погрешно възприемане на интимните взаимоотношения;
- ⇒ Рисково сексуално поведение;
- ⇒ Ранна бременност, аборт, болести предавани по полов път;
- ⇒ Проблеми в комуникацията и социалната адаптация;
- ⇒ Влошени способности за учене и поведенчески проблеми;
- ⇒ Децата стоят настрана от конкретен човек от семейството;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

⇒ Демонстрират сексуално поведение или знания, относно секса, неотговарящи на възрастта;

⇒ Ранна сексуална активност и/или честа смяна на сексуални партньори.

Децата, които стават жертва на сексуално насилие у дома, често биват манипулирани, вярвайки че вината за случващото се е тяхна. Чувствата на срам и вина могат да намалят вероятността детето да сподели на някого за случилото се с него. При съмнения не трябва да очакваме инициативата да дойде от страна на детето.

3. Неглижиране – това е невъзможността на родителите за адекватно посрещане на детските нужди. Едно дете може да бъде оставено гладно, без подходящи дрехи, подслон, надзор или медицински грижи. Оставянето на детето незащитено от физическа или психическа вреда също е форма на negliжиране. Липсата на адекватни грижи и любов могат да доведат дори до смърт на детето. Според световната здравна организация, типове negliжиране са физическо, образователно, емоционално и здравно, обобщаващи всички нужди на детето. Negliжирането не е лесно за установяване и често липсват такива ясни признаци за съществуването му, каквито има при останалите видове насилие. Въпреки това специалистите са разработили модели, по които да се съди за това дали детските нужди са адекватно посрещани в семейството.

Признаци, индикатори и ефект от negliжирането:

Наблюдавайки само един от симптомите, не означава задължително, че детето е negliжирано. Въпреки това, ако са налични множество проблеми, това може да е индикатор за сериозен проблем. Negliжираните деца могат:

⇒ да имат лош външен вид и хигиена, да са гладни, без осигурена закуска или пари за такава;

⇒ да се наблюдават нетретирани рани, обриви, въшки; липсата на надзор може да доведе до чести наранявания на детето;

⇒ да отсъстват често и системно, да не се осигуряват медицински грижи, лекарства и т.н. или да посещава учебното заведение болно; да пропуска ваксинации; състоянието на кожата и зъбите да е лошо, с лош мускулен тонус, слабеещо;

⇒ да живеят в неподходяща семейна обстановка, например, без отопление;

⇒ да бъде системно оставяно без надзор у дома;

⇒ да му бъде прехвърлена ролята на грижещ се за другите членове на семейството;

⇒ да изпитват трудности да създават здравословни връзки и дълготрайни приятелства; да има лоши социални умения, лошо езиково ниво.

⇒ да бягат от къщи и/или от училище; да нарушават закона; да се движат в „опасни кръгове“;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

- ⇒ да имат слаба привързаност към родителя; да не умеят да общуват с връстници,
- ⇒ да страдат от паническо разстройство; тревожно разстройство и др.

4. Емоционално насилие - изразява се в пренебрегване на емоционалните потребности на детето, в целенасоченото плашене, обиждане, унижение, игнориране или изолация. Емоционалното насилие често е съпътстващо друг вид насилие над детето, но в някои случаи може да е и водещият вид оказвано насилие.

Признаци, индикатори и ефект от емоционалното насилие:

Промяната в емоционалното състояние е част от порастването, поради което е трудно да се определи с категоричност, че дадено дете е обект на емоционално насилие. Въпреки това, такива деца могат:

- ⇒ да се държат прекалено приятелски с непознати;
- ⇒ да им липсва увереност;
- ⇒ да са тревожни;
- ⇒ да липсва близка връзка с родителя;
- ⇒ да проявяват физическа или вербална агресия към други деца или животни;
- ⇒ да показват по-зряло поведение;
- ⇒ да знаят неща, нетипични за възрастта им;
- ⇒ да опитват да контролират емоциите си или да имат крайни емоционални изблици;
- ⇒ да им липсват социални умения;
- ⇒ да имат малко или никакви приятели;
- ⇒ да не умеят да изразяват чувствата си по адекватен начин;
- ⇒ да демонстрират импулсивно поведение или незаинтересованост от мнението на другите.

Във всяко семейство връзката между детето и родителя понякога може да отслабне по различни причини, което не е задължително признак на емоционален тормоз. Въпреки това, ако се наблюдават множество признаци за продължителен период от време, това говори за евентуално наличие на проблем.

Голяма част от хората не отдават значение на емоционалното насилие или negliжирането на децата, тъй като ефектите от него не са видими, както при физическото насилие. Въпреки това, в дългосрочен план емоционалният тормоз има не по-малко сериозни последствия върху детската психика. Децата могат да проявяват рисково поведение, като крадене на вещи или пари, тормозене на съученици, бягства от дома. Блошава се психическото здраве на детето, нараства възможността за поява на хранителни разстройства, самонараняване, депресия и др. Може да бъде ограничено или забавено емоционалното развитие на децата, включително чувството за емпатия, уменията за изразяване на собствените

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

емоции и контрол на емоционалното състояние. Емоционалното насилие води до намаляване самооценката и увеличаване проблемите с контрола над гнева и емоционалните изблици, до липса на умения за установяване на трайни близки приятелства, до увеличаване склонността за самоизолация и целенасочено предизвикване на негативно отношение.

Упражнения в класната стая:

Първи час по темата:

1. Загряване – помолете децата да предоставят своите есета, зададени като домашна работа от предния час. Съберете ги в кръг и ги поканете да споделят как са се чувствали при написването на това есе. Ако някое от децата не е представило своя работа – помолете да отговорят защо.

Внимание: Използвайте необвинително отношение спрямо децата, неразработили есе. Възможно е точно тези деца да преживяват насилие в дома и за тях задачата да е била трудна и непосилна. Опитайте се да отчетете индикаторите за насилие над дете, описани в съдържателната част към настоящата тема.

2. Припомняне на правилата – добре е децата сами да изчетат правилата.

3. Утвърждаване на наученото в рамките на Тема 1,2, 3 и 4 - мозъчна атака, прочит на постерите от предните часове по темата.

4. Мозъчна атака – помолете децата да споделят какви видове насилие познават – записвайте всеки отговор на постер.

5. Ролева игра – разделете децата на 2 групи. Раздайте казус на всяка от групите с указанията да подготвят кратка сценка по казуса. Дайте на децата 20 минути за подготовка, като ги напътствате, ако имат притеснения и срещат трудности.

Казус 1 Ситуация на физическо и психическо насилие над майката в семейство с две деца – момиче и момче. Децата са свидетели на насилието над майката. Насилие над децата от страна на майката.

Казус 2 Ситуация на неглежиране на дете от страна на майката, обект на психическо насилие от бащата.

Забележка: В края на часа информирайте децата, че в следващия час ще имат време да представят своите драматизации, поради което в междучасието биха могли да продължат с подготовката.

Втори час по темата:

7. Ролева игра

Помолете първата група да представи казус 1. Преди стартирането на драматизацията, говорител да изчете казуса. След приключване на представянето, помолете децата да отговорят на въпросите по-долу (може предварително да подготвите постер по приложения образец).

Помолете втората група да представи казус 2, след като говорител на групата изчете казуса. След приключване на представянето, помолете децата да отговорят на въпросите.

Забележка: Записвайте всички отговори.

Въпроси за размисъл по казусите	Отговори
Кой, според вас, е извършителят на домашно насилие в казуса?	
Кой, според вас, е жертва?	
Какви видове домашно насилие разпознахте?	
Имаше ли насилие над децата? Ако да - в какво се изразява то?	
Как мислите, че е необходимо да се развият взаимоотношенията в семейството, за да се чувстват децата добре?	
.....	

8. Представяне на достъпен за децата език информация за видовете насилие.

9. Обратна връзка - може да използвате приложения към ТЕМА 1 формуляр.

ТЕМА 6: КАКВО МОЖЕМ ДА ПРЕДПРИЕМЕМ, АКО СМЕ СВИДЕТЕЛИ ИЛИ ОБЕКТ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

ФИШ ЗА УЧИТЕЛЯ

Цели:

1. Информирание на децата, относно възможностите за подкрепа.
2. Предотвратяване на последващо насилие в семействата.
3. Изграждане на нагласа на нетърпимост към насилието.

Времетраене: 1 учебен час

Необходими материали: Постер, флумастри, формуляр за обратна връзка

Съдържателна интерпретация:

ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ И ПРАВИЛНИК ЗА НЕГОВОТО ПРИЛАГАНЕ

Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство. За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.

Право да търси защита по закона, чрез внасяне на молба до съответния Районен съд, има всяко лице, пострадало от домашно насилие, извършено от съпруг или бивш съпруг; лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство; лице, от което има дете; възходящ; низходящ; лице, с което се намира в родство по сребрена линия до четвърта степен включително; лице, с което се намира или е било в родство по сватовство до трета степен включително; настойник, попечител или приеман родител; възходящ или низходящ на лицето, с което се намира във фактическо съпружеско съжителство; лице, с което родителят се намира или е бил във фактическо съпружеско съжителство.

Правото на защита може да бъде упражнено и от директора на дирекция "Социално подпомагане", когато пострадалото лице е малолетно (под 14 г.), поставено е под запрещение или е с увреждания.

Когато има данни за опасност за живота или здравето на пострадалото лице, то може да подаде и молба до органите на Министерството на вътрешните работи за предприемане на мерки съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

По искане на пострадалото лице всеки лекар е длъжен да издаде документ, в който писмено да удостовери констатираните от него увреждания или следи от насилие.

Мерките за защита от домашното насилие, които съдът има право да наложи и правомощия на институциите при нарушението им:

1. *Задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие* – за изпълнението на тази мярка следят полицейските органи. При констатирано нарушение, полицейският орган задържа извършителя и веднага уведомява прокуратурата.

2. *Отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище* за срока, определен от съда – в случай, че извършителят откаже доброволно да изпълни наложената мярка, пострадалото лице подава молба до районното управление на Министерството на вътрешните работи, по местонахождението на жилището, за оказване на съдействие. При отказ да освободи жилището и да предаде ключовете извършителят се отстранява принудително от жилището.

В случай на неизпълнение на наложена мярка по т. 1, 2 и 3, пострадалото лице или лицето, установило нарушението /т.е. това може да бъде социалният работник по случая, учителят/, подава сигнал до съответното районно управление на Министерството на вътрешните работи.

3. *Забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдих на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда* – за изпълнението на тази мярка следят полицейските органи

Мерките по т. 2, 3 и 4 се налагат за срок от три до 18 месеца. Във всички случаи съдът налага на извършителя глоба в размер от 200 до 1000 лв.

4. *Временно определяне местоживеенето на детето* при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето. Тази мярка не се налага при висящ съдебен спор между родителите по упражняване на родителските права, по определяне местоживеенето на детето или режима на личните отношения.

5. *Задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми* - извършителят на насилието е длъжен да посещава специализирана програма за лица, извършили домашно насилие, в мястото, посочено в заповедта на съда. При неизпълнение юридическото лице, което изпълнява програмата, незабавно уведомява прокуратурата.

6. *Насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване* – насочването може да стане с направление от ДСП, с насочване от полиция, със съдебна заповед или по друг начин /насочване от болница, личен лекар, училище и т.н./.

Дирекция "Социално подпомагане" следи за изпълнението на заповедта за защита, когато са наложени мерки в защита на малолетни, поставени под запрещение и на лица с увреждания.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

Компетентен да наложи мярка за защита е районният съд по постоянния или настоящия адрес на пострадалото лице. Производството по издаване на заповедта може да се образува по молба на:

- пострадалото лице, ако е навършило 14-годишна възраст или е поставено под ограничено запрещение;
- брат, сестра или лице, което е в родство по права линия с пострадалото лице;
- настойника или попечителя на пострадалото лице;
- директора на дирекция "Социално подпомагане", когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено е под запрещение или е с увреждания.

В производството по издаване на заповед за защита освен доказателствените средства по Гражданския процесуален кодекс са допустими и:

- Протоколите, докладите и други актове, издадени от дирекциите "Социално подпомагане", от лекари, както и от психолози, консултирали пострадалото лице;
- Документите, издадени от юридически лица, извършващи социални услуги и вписани в регистър към Агенцията за социално подпомагане;
- Декларация по образец - когато няма други доказателства, съдът издава заповед за защита само на основание тази декларация.

Когато от данните в молбата е видно, че органите на Министерството на вътрешните работи и другите държавни органи разполагат с писмени доказателства за извършено домашно насилие, те незабавно издават заверени преписи от тях, при поискване от страна на пострадалото лице, на негов представител или пълномощник, или по искане на съда /за неиздаване на такъв документ или препис от него, на лицето, което е трябвало да го издаде, съдът налага глоба в размер 100 лв./.

Когато от данните по делото е видно, че е необходимо да се предприемат мерки по Закона за закрила на детето, съдът уведомява директора на дирекция "Социално подпомагане".

УСЛУГИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛАСТ СИЛИСТРА, НАСОЧЕНИ КЪМ ПОСТРАДАЛИ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ:

1. Център за консултиране и превенция от домашно насилие - Центърът работи в сътрудничество с ОД на МВР – Силистра, Районен съд – Силистра, Районен съд- Тутракан и МБАЛ – Силистра.

Предоставяни услуги – работа по програми за възстановяване на пострадали (юридическо, социално и психологическо консултиране) и работа по специализирани програми с извършителите на насилие.

Адрес: гр. Силистра, ул. „Н.Й.Вапцаров“ № 51, ет. 2, тел./факс: 086 820 487

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

2. Кризисен център за пострадали от домашно насилие и трафик на хора – 086 821 495 . Центърът работи 24 часа в денонощието.

Предоставяни услуги – настаняване, осигуряване на сигурна и безопасна среда, задоволяване на базисни потребности, юридическо, социално и психологическо консултиране, подкрепа и посредничество пред институции.

3. Център за обществена подкрепа за деца и семейства в риск – Центърът работи в сътрудничество с Дирекции „Социално подпомагане“ и Отдели „Закрила на детето“ на територията на област Силистра.

Предоставяни услуги – комплекс от социални услуги, предназначени за деца и семейства, с цел предотвратяване на изоставянето на децата и настаняването им в специализирани институции, превенция на насилието и отпадане от училище, деинституционализация и реинтеграция на деца, обучение в умения за самостоятелен живот и социална интеграция на деца от институции, консултиране и подкрепа на семейства в риск, оценяване, обучение и подкрепа на приемни родители и осиновители, консултиране и подкрепа на деца с поведенчески проблеми и прояви.

Адрес: гр. Силистра, ул. „Н.Й.Вапцаров“ № 51, ет. 2, тел./факс: 086 820 487

При дете, пострадало или в риск от насилие:

⇒ Национална гореща телефонна линия за деца: **116111**

⇒ Телефон **112**

Упражнения в класната стая:

1. Загряване
2. Припомняне на правилата
3. Утвърждаване на наученото в рамките на Темите 1 до 5
4. Въвеждане на децата в темата на урока (мозъчна атака). Може да използвате предварително подготвен постер. Записвайте всички отговори.

Пример:

Въпроси	Отговори
Какво? (какво, според вас, може да направите, ако ваш познат или близък е обект на домашно насилие?)	
Кой? (кой, според вас, са институциите,	

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ - 5

които могат да помогнат на пострадалите?)	
Как? (как, според вас, пострадалите могат да получат подкрепа?)	
Телефони? (знаете ли на кой телефон да се обадите, при случаи на насилие?)	
Къде? (знаете ли къде пострадалите могат да потърсят кризисно подкрепа?)	
Последици Знаете ли, че извършителите нямат право да извършват насилие и какви са последиците за тях?	

5. Изясняване фазите на насилието – обяснете на децата по възможно най-достъпният за тях език фазите на домашното насилие и обстоятелството, че меденият месец не се увеличава, ако не се вземат мерки и не се предприемат действия навреме.

6. Обратна връзка

ЗА ВАС, УЧИТЕЛИ:

ЧЕРВЕНИ ФЛАГЧЕТА!

Ако забележите в своите ученици, някои от следните индикатори:

- ⇒ Отдръпване;
- ⇒ Рязка промяна в поведението;
- ⇒ Тревожност;
- ⇒ Прилепчивост;
- ⇒ Депресия;
- ⇒ Агресивно поведение;
- ⇒ Проблеми със съня;
- ⇒ Хранителни разстройства;
- ⇒ Неподдържаност на външния вид;
- ⇒ Рисково поведение;
- ⇒ Промяна в хранителните навици;
- ⇒ Обсесивно поведение;
- ⇒ Злоупотреби с наркотици или алкохол;
- ⇒ Самонараняване или мисли за самоубийство;
- ⇒ Слаба връзка с родителите;
- ⇒ Липса на социални умения и трайни приятелства.

При децата под 5г.

- ⇒ Няма реакция при присъствието или отсъствието на родителя;
- ⇒ Забавяне в развитието, без установена медицинска причина;
- ⇒ Физическото развитие не отговаря на календарната възраст.

При деца между 5 и 11г.

- ⇒ Стават потайни и отказват да споделят информация;
- ⇒ След училище се прибират у дома с неохота;
- ⇒ Не им е позволено да водят приятели у дома;
- ⇒ Отсъстват често от училище, закъсняват;
- ⇒ Родителите закъсняват да приберат децата от училище;
- ⇒ Родителите показват малка или никаква заинтересованост, относно справянето и поведението на детето в училище;
- ⇒ Родителите омаловажават или отхвърлят загрижеността на специалистите, които работят с детето;
- ⇒ Детето отказва да се преоблича пред други хора, преди спорт.

При деца между 11 и 16г.

- ⇒ Пият алкохол от ранна възраст;
- ⇒ Притесняват се за по-малки братя/сестри, без да дават обяснение;
- ⇒ Стават потайни;
- ⇒ Споделят мисли за бягство от дома;
- ⇒ В училище демонстрират провокиращо поведение и не спазват училищните норми.

КАКВО МОЖЕТЕ ДА ПРЕДПРИЕТЕ?

Когато имате съмнение, че дадено дете може да е жертва на един или няколко вида насилие у дома, това което можете да направите, е:

- ⇒ Да инициирате разговор с родителя;
- ⇒ Да подадете сигнал в Отдел „Закрила на детето“;
- ⇒ Да подадете сигнал на телефон 116 111 (национална гореща телефонна линия за деца, пострадали от насилие).
- ⇒ Кризисно консултиране със специалист (Център за консултиране и превенция на домашното насилие може да осигури специалисти за консултиране на ученици, учители или родители. На разположение са юрист, социален работник, психолог).

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца - 2017 – 2020 г.
2. Наръчник за учители «КЛАСНА СТАЯ БЕЗ ТОРМОЗ», реализиран по проект „Разпознаване и предотвратяване на тормоза в училище, чрез участие и гледна точка на децата в 7 държави от Европейския съюз», издаден от Асоциация «Анимус», гр. София, 2016г.
3. Наръчник «Да преподаваме правата на детето», изработен по проект «Европа за децата – Европа с децата», издаден от Европейски информационен център, Велико Търново, 2010г.

ПРОГРАМАТА Е КОНСУЛТИРАНА С:

1. Катрин Данчева–психолог към Център за консултиране и превенция за домашно насилие, гр. Силистра
2. Христина Кирова–социален работник към Център за консултиране и превенция за домашно насилие, гр. Силистра
3. Галя Иванова–юрист към Център за консултиране и превенция за домашно насилие, гр. Силистра
4. Яна Михнева–психолог в Център за обществена подкрепа, гр. Силистра